

АЗОВСЬКЕ МОРЕ ТА КЕРЧЕНСЬКА ПРОТОКА В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ МОРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

І.В. Дмитриченко

канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства Гуманітарного інституту
(Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна)

В концепції проекту Закону України "Про морську політику України" зазначено, що вивчення, освоєння, збереження та використання ресурсів морів та океанів для України мають велике значення. Такий підхід зумовлюється наступними факторами: географічним положенням та довжиною морських кордонів України, загальною площею морських просторів України, які перебувають під її суверенітетом та юрисдикцією; рівнем розвитку національної економіки і напрямками зовнішньоекономічної діяльності (зокрема зовнішній та внутрішній товарообіг, нагальні потреби в морських перевезеннях тощо); політичними, економічними та суспільними відносинами з іншими державами; морським потенціалом, його здатністю забезпечити реалізацію і захист національних інтересів в Азовському та Чорному морях, у Керченській протоці та в окремих районах Світового океану, недоторканність морських кордонів і свободу судноплавства; захист території України з моря [1]. У зв'язку з цим, актуальними є питання договірно-правового оформлення державного кордону України на морі із сусідніми державами, його охорони та захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, на континентальному шельфі, у внутрішніх морських водах і територіальному морі, у повітряному просторі над ними, на дні та в його надрах. Зокрема, невирішеною проблемою залишається делімітація морських просторів у Чорноморсько-Азовському басейні з Російською Федерацією. Триває складний переговорний процес щодо встановлення морських кордонів між цими державами (делімітації

кордонів територіального моря, виключної економічної зони та континентального шельфу у Чорному морі).

Потребує вирішення також питання встановлення державного кордону між Україною та Росією в Азовському морі та Керченській протоці. Незважаючи на те, що Азовське море є одним з невеликих морів Світового океану, воно не може не відігравати важливу роль у відносинах між цими державами. Тут формується достатньо потужні морегосподарські комплекси України і Росії з розвиненою портовою інфраструктурою. Велику зацікавленість обидві держави проявляють до використання природних ресурсів Азовського моря, оскільки воно багато не тільки цінними видами риб, а має ще значні запаси газу і газового конденсату. Водні шляхи Азовського моря можуть бути інтегровані у розвинуті транспортні комунікації, а узбережжя – ефективно використовуватися для курортного призначення.

В науці міжнародного права питання, пов'язані із визначення правового статусу і режиму Азовського моря та Керченської протоки, розглядалися у працях Г. Анцелевича, М. Блажисівської, О. Висоцького, В. Цемка, О.Шемякіна, О. Щіпцова та ін. [2]. Проте проблема делімітації морських просторів Азово-Керченської акваторії висвітлювалася лише в загальному плані, залишилися поза увагою науковців юридичні аспекти морського розмежування і технічні методи їх втілення на практиці.

Відповідно до свого правового статусу в радянські часи Азовське море належало до внутрішніх вод СРСР і тому порядок морегосподарської діяльності в ньому встановлювався радянськими законами, що видавалися з врахуванням діючих норм міжнародного морського права, що стосуються правового режиму внутрішніх вод прибережної держави. Після розпаду СРСР акваторія Азовського моря увійшла до складу двох самостійних незалежних держав – України і Росії, котрі як законні правонаступники успадкували цю

територію і тому мають право поширити на морські простори Азовського моря свій державний суверенітет.

Як відомо, Україна і Росія активно розпочали обговорювати питання про правовий статус Азовського моря і Керченської протоки ще наприкінці 90-х років. Після тривалих переговорів домовленість сторін з окресленої проблеми спочатку була зафіксована у Договорі між Україною та Російською Федерацією про україно-російський державний кордон від 28 січня 2003 р. У статті 5 даного Договору закріплено, що врегулювання питань, які стосуються суміжних морських просторів, має здійснюватися між сторонами “у відповідності з міжнародним правом”. Акцентується також увага на тому, що положення даного Договору не завдають шкоди “позиціям Російської Федерації та України щодо статусу Азовського моря та Керченської протоки як внутрішніх вод двох держав” (підкреслено мною. – *І.Д.*). На наш погляд, аналіз положень цієї статті свідчить про визнання обома державами права кожної з них на ділянку Азовського моря та Керченської протоки у якості власної частини внутрішніх морських вод і закріплення за цією акваторією правового статусу морської території на яку відповідно поширюється державний суверенітет України і Росії.

Розв’язання конфліктної ситуації з приводу спорудження російською стороною дамби поблизу українського острова Коса Тузла (2003 р.) активізувало переговорний процес між Україною та Росією. Перед сторонами постало завдання більш чітко визначити статус Азовського моря і Керченської протоки та порядок делімітації їх вод. І, нарешті, визнання за Азовським морем та Керченською протокою статусу внутрішніх морських вод було здійснено саме з урахуванням концепції історичних вод та зафіксовано у Договорі між Україною і Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки від 24 грудня 2003 р. Сторони дійшли домовленості, що “Азовське море та Керченська протока історично є внутрішніми водами України і Російської

Федерації” (стаття 1 Договору від 24 грудня 2003 р.) [3]. 20 квітня 2004 р. парламенти України та Російської Федерації ратифікували даний Договір.

Укладення та ратифікація сторонами Договору від 24 грудня 2003 р. по праву має розглядатися значним кроком у вирішенні основної проблеми – розмежування Азово-Керченської акваторії між Україною та Росією. У ч. 2 статті 1 цього Договору міститься положення, яке є результатом напруженої і наполегливої роботи української дипломатії щодо відстоювання позиції України, а саме: “Азовське море розмежується лінією державного кордону відповідно до угоди між Сторонами”. Згадуючи хід переговорного процесу, необхідно зазначити, що спочатку Росія пропонувала Україні встановити режим спільного використання акваторії Азовського моря і Керченської протоки без її розмежування між двома суверенними державами [4]. Потім, ще до “тузлинського” конфлікту, російська сторона “модифікувала” свою позицію, погоджуючись на розмежування лише дна Азовського моря або визначення “прибережних зон відповідальності”, що не передбачало встановлення державного кордону. В свою чергу, положення статті 1 Договору від 24 грудня 2003 р., яке передбачає врегулювання питань, що відносяться до акваторії Керченської протоки, на підставі окремої угоди, свідчить про відсутність між Україною та Росією єдності з приводу необхідності її розмежування.

На переговорах у березні 2004 р. українській стороні вперше вдалося досягти згоди з російською делегацією щодо необхідності проведення державного кордону не тільки в Азовському морі, а й ще у Керченській протоці. На прес-конференції голова української делегації О. Моцик акцентував увагу саме на необхідності встановлення у всій азово-керченській акваторії лінії державного кордону у її “класичному” розумінні [5].

На сьогодні предметом україно-російських переговорів є лінія проходження державного кордону в Азовському морі та Керченській протоці (у грудні 2009 в Києві відбулося 32 засідання делегацій України та РФ з окресленого питання). Визначення курсу проходження цієї лінії та методів її

встановлення становить найбільш болюче питання у переговорному процесі. На наш погляд, для досягнення домовленості з питань морської делімітації Україні і Росії слід врахувати сучасні тенденції міжнародної судової юриспруденції в сфері делімітації морських просторів, зокрема практику Міжнародного Суду ООН [6]. До того ж, Україна вже має власний досвід вирішення питань морської делімітації у Міжнародному Суді ООН (спір між Україною і Румунією щодо делімітації морських просторів у західній частині Чорного моря, який дістав свого вирішення у рішенні МС ООН від 3 лютого 2009 р. (**Romania v. Ukraine**)) [7].

Список використаної літератури

1. *Концепція* проекту Закону України "Про морську політику України". Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. N 545-р.
2. *Анцелевич Г.А.* Международное морское торговое право. Уч. Пособ. – К.: Издательский дом «Слово», 2003. – С. 108–124; *Блажиєвська М.* Теоретичні та практичні аспекти визначення правового статусу та режиму Азовського моря та Керченської протоки // Український часопис міжнародного права.—2004. –№1. С. 50-62.; *Высоцкий А.Ф., Цемко В. П.* Черноморско-Азовский бассейн (правовые вопросы использования пространств и ресурсов) / АН УССР Ин-т государства и права; отв. ред. Шемшученко Ю. С. – Киев: Наук.думка, 1991. – С. 51–55; *Шемякин А.Н.* Право пользования морем (генезис структуры содержания). – Одесса: «Астропринт», 2004. – С. 219 – 225; *Щипцов А.А., Анцелевич Г.А., Высоцкий А.Ф.* Азовское море и Керченский пролив // Современное международное морское право и практика его применения Украиной – К.: Наукова думка, 1995. – С. 214–228.
3. *Договір* між Україною і Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки // Урядовий кур'єр. – 2003. – 26 груд.

4. *Власенко В.* Знову про наболіле // Урядовий кур'єр. – 1998. – 26 трав.
5. *Кравченко В.* Азовський дележ: по-братски или по справедливости-2 // Зеркало недели. – 2004 . – 3 апр.
6. *Дмитриченко І.В.* Практика застосування Міжнародним Судом ООН і міжнародними арбітражами принципів та норм морської делімітації: Навчальний посібник. – Миколаїв: “Атол”, 2004. – 91 с.
7. *Case concerning Maritime Delimitation in the Black sea (Romania v. Ukraine):* International Court of Justice. Judgment of 3 February 2009.